

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

A-ΛΥΚΕΙΟΥ PROJECT

Ο λαός και το έθνος προσδιορίζονται και αναγνωρίζονται από διάφορα κοινά στοιχεία όπως η γλώσσα, η θρησκεία, τα ήθη και έθιμα που μπορούμε με μία λέξη να ονομάσουμε «παράδοση». Η παράδοση σχετίζεται με τη μετάβαση από μία παλιά κατάσταση σε μία καινούρια, με την αλλαγή ιδιοκτήτη ή χρήστη του πράγματος το οποίο παραδίδεται. Επίσης δεν είναι νεκρανάσταση ενός πεθαμένου παρελθόντος είναι αυτό ακριβώς που έρχεται από το παρελθόν και που εξακολουθεί να είναι ζωντανό και να λειτουργεί μέσα στη ζωή μας σήμερα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μαθητές.....	3
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ.....	4
ΚΑΝΟΝΑΚΙ.....	4
ΕΞΕΛΙΞΗ ΟΡΓΑΝΟΥ- ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΑ.....	4
ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ.....	5
ΜΟΥΣΙΚΟΙ.....	5
ΒΑΣΙΚΟ ΡΕΠΕΡΤΟΡΙΟ ΟΡΓΑΝΟΥ.....	5
Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ.....	6
Φλογέρα.....	7
Κλαρίνο.....	8
Ζουρνάς.....	9
Ο ταμπουράς και η εξέλιξή του σε μπουζούκι.....	10
Τουμπερλέκι.....	12
Νταούλι.....	13
ντέφι.....	14
ΙΔΙΟΦΩΝΑ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ.....	15
ΖΙΛΙΑ.....	15
ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ.....	15
ΠΟΤΗΡΑΚΙΑ.....	16
ΚΟΜΠΟΛΟΙ.....	17
ΚΟΥΤΑΛΙΑ.....	18
ΣΟΥΡΓΟΥΤ.....	19
ΜΑΣΑ.....	20

ΤΡΙΓΩΝΟ	21
ΤΖΑΜΑΛΑ.....	22
ΣΑΝΤΟΥΡΙ.....	23

ΜΑΘΗΤΕΣ

Βασιλείου	Σπυρίδων
Βλάχος	Ευάγγελος
Βρανάς	Παναγιώτης Ηλίας
Γαβρίλης	Χρήστος
Γκόλφης	Ιωάννης
Γρίβας	Αλέξανδρος
Δάτση	Χαΐδω
Καμμένος	Φώτιος
Καρτέρης	Βασίλειος
Κατσανάκης	Νικόλαος
Κολοβός	Ιωάννης
Κούκουνας	Δημήτριος
Μπεκούλης	Σάββας
Παπανικολάου	Γεώργιος
Τσιουραντάνης	Ανδρέας
Ψειμάδα	Ελένη

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Ο λαός και το έθνος προσδιορίζονται και αναγνωρίζονται από διάφορα κοινά στοιχεία όπως η γλώσσα, η θρησκεία, τα ήθη και έθιμα που μπορούμε με μία λέξη να ονομάσουμε «παραδόση». Η παράδοση σχετίζεται με τη μετάβαση από μία παλιά κατάσταση σε μία καινούρια, με την αλλαγή ιδιοκτήτη ή χρήστη του πράγματος το οποίο παραδίδεται. Επίσης δεν είναι νεκρανάσταση ενός πεθαμένου παρελθόντος είναι αυτό ακριβώς που έρχεται από το παρελθόν και που εξακολουθεί να είναι ζωντανό και να λειτουργεί μέσα στη ζωή μας σήμερα.

Παραδοσιακή μουσική είναι η μουσική την οποία επιλέγει ο άνθρωπος για να συνοδεύει διάφορες εκδηλώσεις της ζωής του. Έτσι κάθε μουσική δημιουργία έχει μία συγκεκριμένη κοινωνική αποστολή κι αυτή είναι που συχνά τη χαρακτηρίζει περισσότερο από την ίδια την καλλιτεχνική της αξία.

ΚΑΝΟΝΑΚΙ

ΕΞΕΛΙΞΗ ΟΡΓΑΝΟΥ- ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΑ

Το κανονάκι ή ψαλτήριο είναι λαϊκό νυκτό όργανο, που το συναντάμε στην παραδοσιακή μουσική της Μεσογείου. Αρχικά το κανονάκι δεν είχε τη μορφή τη σημερινή. Αργότερα έγινε ενσωμάτωση πιο πολλών χορδών για ένταση και για έκταση. Έπειτα προστέθηκαν και άλλα μαντάλια για να πληρεί απεικόνιση των Αραβοπέρσικων Μακαμιών Οθωμανικής μουσικής, της Βυζαντινής μουσικής και της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής.

Ως κατακόρυφον έχει γίνει το όργανο αναφοράς για το Αραβοπέρσικο μουσικό σύστημα . Υπάρχουν τρία είδη κανονιών:

- Μικρό: Ελλάδα και πρώην Οθωμανική αυτοκρατορία
- Μεσαίο: ένα μεγάλο ποσοστό στην Ελλάδα, στους Μεσογειακούς λαούς γενικά
- Μεγάλο: Αραβία με λίγα μανταλάκια και πολλές χορδές

Το κανονάκι έχει σχήμα τραπέζιου, με τη δεξιά πλευρά να κάθετα στη μεγάλη βάση και οι χορδές κατά μήκος των δυο παράλληλων πλευρών του. Αποτελείται από 76 χορδές και κλειδιά, το δέρμα, τον καβαλάρη και το σώμα. Το σημαντικότερο μέρος είναι τα μανταλάκια τα οποία έχουν την ιδιότητα αυξομείωσης της οξύτητας της κάθε νότας. Δηλαδή παίζονται και διαστήματα μεγαλύτερα ή μικρότερα του τόνου και του ημιτονίου.

Το κανονάκι κυρίως φτιάχνεται από πλάτανο, ο χορδοστάτης είναι κελεμπέκι ή οξειά, ο καβαλάρης είναι από κελεμπέκι και έβενο, τα κλειδιά είναι από αφρικανική τριανταφυλλιά και έβενο, τα μανταλάκια από κράμα μετάλλου και τέλος οι χορδές είναι πλαστικές.

Το κανονάκι παίζεται κρατημένο πάνω στα πόδια του οργανοπαίκτη με δυο πένες ή νύχια, όπως λέγονται, που προσδένονται στους δείκτες των δυο χεριών με μεταλλικές δαχτυλήθρες. Τα νύχια, κατασκευασμένα από πλαστική ύλη, είναι τεχνητά και αποτελούν προέκταση των φυσικών νυχιών, ο εκτελεστής με αυτά τοιμπάει με μεγαλύτερη ευκολία και σταθερότητα τις χορδές, συνήθως με το αριστερό χέρι τις χαμηλές και το δεξί τις ψηλότερες.

Οι φθόγγοι αποτελούνται από τρεις χορδές ο καθένας, κουρδισμένες όλες στον ίδιο τόνο. Η μελωδική έκταση του οργάνου είναι περίπου τρειςήμισυ οκτάβες. Το κανονάκι επομένως μπορεί να παίξει όλα τα διαστήματα και τις υποδιαίρεσεις του τόνου και γι' αυτό το λόγο είναι αρκετά χρήσιμο και στην εκμάθηση της Βυζαντινής Μουσικής.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ

Στην Ελλάδα ήρθε με την Μικρασιατική καταστροφή το 1924. Παίζονταν από Μικρασιάτες πρόσφυγες και το ρεπερτόριο του ήταν Μικρασιατικό- Σμυρνέικο και με την εξέλιξη των χρόνων έλαβε μέρος σε πολλά και διάφορα μέρη μουσικά σύγχρονα ή μη. Πήρε μέρος σε κομπανίες όπως μικρασιατικές –σμυρμείκες και θρακιώτικες. Γενικά το συναντάμε στη Μυτιλήνη και σε περιοχές με προσφυγικό σθένος.

ΜΟΥΣΙΚΟΙ

Από τους πιο παλιούς μουσικούς που το εξέλιξαν και κατασκευαστικά και μουσικά στην Ελλάδα είναι ο Νίκος Στεφανίδης, ο Λάμπρος Σαβαΐδης, ο Βασίλης Νόνης, ο Βασίλης Σαχινίδης και πολλοί Τούρκοι.

Για περίπου 3-4 δεκαετίες πήγε να εκλείγει από την ελληνική μουσική παράδοση της δεκαετίας του '80 διότι θεωρούταν τούρκικο όργανο και με τη στροφή του κόσμου προς την παραδοσιακή ζωή και κατ'έπείτα στη μουσική. Αλλά με τη βοήθεια των πρώτων μουσικών σχολείων στα τέλη της δεκαετίας του '80 και στις αρχές του '90 το όργανο αυτό πλέον ξεκίνησε να διδάσκεται στα σχολεία αυτά και να αποκτά όλο και περισσότερους θαυμαστές.

Σήμερα εν έτη 2015 υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός μουσικών που παίζει και ασχολείται με το κανονάκι σε ένα πολύ καλό επίπεδο σε σύγκριση με ανατολικούς λαούς.

ΒΑΣΙΚΟ ΡΕΠΕΡΤΟΡΙΟ ΟΡΓΑΝΟΥ

Στη σημερινή μουσική το συναντάμε σε πολλά και διάφορα είδη μουσικής το λεγόμενο ελληνικό έντεχνο, ελληνικό λαϊκό και ποπ. Επιπλέον το συναντάμε στην ελληνική παραδοσιακή μουσική και κατ'έπείτα έλαβε χώρο σε θρακιώτικες κομπανίες.

Η παραδοσιακή κομπανία Θράκη: Καβάλι, Γκάντα, λύρα και νταούλι. Χρησιμοποιούνταν σε γλέντια(γάμους κ.τ.λ.). Το κανονάκι έλαβε μέρος στην Θρακική μουσική πιο πολύ στη δισκογραφία παρά στις παραπάνω μουσικές εκδηλώσεις. Το πρωτοχρησιμοποίησαν η Δόμνα Σαμίου και ο Χρόνης Αιδονίδης.

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

Πρέπει να γυρίσει κάποιος ένα αιώνα και πλέον προς τα πίσω για να αποσυνθέσει τα γεωγραφικά, κοινωνικά και εορταστικά πλαίσια στα οποία ζούσε και επράττετο η ελληνική μουσική παράδοση στα μέρη της Μικράς Ασίας.

Ήδη από τη Βυζαντινή εποχή, η Κωνσταντινούπολη είναι το εθνικό, θρησκευτικό και πολιτιστικό και πνευματικό κέντρο από όπου εκεί κατευθύνεται κάθε κίνηση για όλη τη Μικρά Ασία. Ιδιαίτερα τα Μικρασιάτικα παράλια αποτελούν ενιαίο χώρο για την άποψη της μουσικής, ποιητικής και ορχηστρικής παραδόσεως.

Οι πόλεις της Μικράς Ασίας θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι μέρη νησιωτικά. Επομένως δεν θα συναντήσουμε στην περιοχή αυτή τραγούδια αργά καθιστικά τύπου στεριανού, αλλά έρρυθμα, συμποτικά και αφηγηματικά, ασηματικά και πατινάδες τραγούδια σε δίστιχα και άλλα σε πολύστιχες παραλογές.

Ανάλογοι είναι και οι χοροί δηλαδή νησιώτικοι συρτοί και μπάλλοι, καλαματιανά συρτά και χασάπικα, καρσιλαμάδες και ζεϊμπέκικα.

Ως προς την πλοκή των μουσικών ήχων, διατονικών και χρωματικών της μαλακής και σκληρής χροάς, υπάρχει μεγάλη ποικιλία, δεδομένου ότι η Κωνσταντινούπολη, με τις βυζαντινές και μεταβυζαντινές μουσικές σχολές της, κράτησε ζωντανή την πολυηχία της ελληνικής αρχαιότητας, μέσα από την ελληνική, εκκλησιαστική και κοσμική μουσική.

Η τρίχορδη πολίτικη λύρα, το κανονάκι, η φλογέρα παλαιότερα και τώρα το κλαρίνο, το σαντούρι, το ούτι και το λαούτο αποτελούν τη γνωστή λαϊκή συναυλία-κομπανία-ζυγιά.

ΦΛΟΓΕΡΑ

Αερόφωνο όργανο της παραδοσιακής και λαϊκής μουσικής που συναντάνται σε όλη την Ελλάδα με διάφορα ονόματα όπως φλοέρα, καλάμι, τζαμάρα, βαρβάγκα, νταρβίρα, σφυρίγλα και καβάλι.

Πρόκειται για έναν μακρόστενο κυλινδρικό σωλήνα ανοικτό και από τα δύο άκρα του. Είναι φτιαγμένο κυρίως από καλάμι, ξύλο, μπρούτζο, σίδηρο ή κόκκαλο σε διάφορα μήκη από 15 έως 85 εκατοστά. Συνήθως έχει έξι τρύπες μπροστά και μία πίσω. Κρατιέται λίγο λοξά προς τα δεξιά έτσι ώστε όταν ο παίκτης φυσάει, ο αέρας να χτυπάει στην απέναντι οξεία κόγχη του χείλους της φλογέρας και να παράγει τον ήχο. Με μαλακό φύσημα δίνει χαμηλούς τόνους ενώ με ισχυρό οξείς, μια οκτάβα ψηλά.

ΚΛΑΡΙΝΟ

Αν και η καταγωγή αυτού του ευρέως διαδεδομένου μουσικού οργάνου προέρχεται από τους αρχαίους αυλούς η κατασκευή του σύγχρονου κλαρίνου αρχίζει στα τέλη του 17^{ου} αιώνα και τελειοποιήθηκε στις αρχές του 18^{ου}. Το συνηθισμένου κλαρίνο αποτελείται από ένα εβένινο κύλινδρο και στο επιστόμιο έχει το λεγόμενο καλαμάκι, ξύλινο και ευλύγιστο, του οποίου οι παλμικές δονήσεις παράγουν τον ήχο. Έχει περισσότερες τεχνικές και εκφραστικές δυνατότητες σε σύγκριση με άλλα πνευστά. Χάρη στο βελούδινο και δυνατό ήχο του γνώρισε ταχύτατη επέκταση σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της δυτικής μουσικής και εισχώρησε με τα χρόνια σε πολλά είδη μουσικής.

Στην Ελλάδα το κλαρίνο εμφανίζεται λίγο νωρίτερα από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα μέσω των μουσουλμανικών στρατιωτικών ορχηστρών, σύμφωνα με την επικρατέστερη θεωρία. Σταδιακά ταξιδεύει όλο και νοτιότερα της ηπειρωτικής Ελλάδος μέχρι ακόμα και στην Κρήτη όπου παιζόταν μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970.

ΖΟΥΡΝΑΣ

Πρόκειται για ένα αερόφωνο λαϊκό όργανο. Υπήρξε το κατεξοχήν όργανο της ηπειρωτικής Ελλάδος κατά τα μεσαιωνικά χρόνια, μέχρι να αντικατασταθεί σταδιακά από το κλαρίνο. Κατασκευάζεται από σκληρό και στεγνό ξύλο και διαθέτει οξύ και διαπεραστικό ήχο. Έχει 6 ή 7 τρύπες μπροστά και μία στην κάτω και πίσω πλευρά του. Χωρίζεται σε τρία τμήματα που τοποθετούνται στο ένα μέσα στο άλλο. Στην κορυφή τοποθετείται ο κλέφτης που προσαρμόζεται ένα λεπτό σωληνάκι, το κανέλι, πάνω στο οποίο δένεται το καλαμένιο διπλό γλωσσίδι, κατασκευασμένο από άγριο καλάμι ειδικά επεξεργασμένο που λεπτύνεται σύμφωνα με την προτίμηση του οργανοπαίκτη.

Ο ΤΑΜΠΟΥΡΑΣ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΣΕ ΜΠΟΥΖΟΥΚΙ

Με τον γενικό όρο “ταμπουρά” συναντάμε κατά τόπους και εποχή διάφορες παραλλαγές όπως θαμπούρα, πανδούρα κ.α. αλλά και μορφές του οργάνου με ονόματα όπως μπουζούκι, σάζι, μπαγλαμάς και γόνατο.

Μέχρι την εμφάνιση των πρώτων εργαστηρίων στην Ελλάδα, όπως αυτό του Γαΐλα, οι μουσικοί κατασκεύαζαν μόνοι τους τα όργανα που έπαιζαν. Ήταν φυσικό λοιπόν, προσπαθώντας να τα βελτιώσουν ανάλογα με τις ανάγκες τους, να προκύψει μεγάλη ποικιλία στις μορφές, τις διαστάσεις και τα κούρδια. Με το πέρασμα των χρόνων κάποιοι τύποι οργάνων μετεξελιχθήκαν ενώ άλλοι πάλι χάθηκαν εντελώς. Το ίδιο συνέβη και με τα όργανα της οικογένειας του ταμπουρά. Έτσι λοιπόν, γύρω στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, τα μόνα όργανα αυτής της μεγάλης οικογένειας τα οποία φαίνεται πως επιβίωσαν στην Ελλάδα είναι αυτά της νέας οικογένειας του μπουζουκιού.

Το μπουζούκι είναι ένα έγχορδο λαϊκό μουσικό όργανο της οικογένειας των λαουτοειδών. Η μεγάλη του διάδοση ταυτίστηκε με τον ερχομό των προσφύγων το 1922. Αποτελεί εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής πανδούρας δια μέσου του ταμπουρά. Ο παραδοσιακός ταμπουράς δeneίζεται στοιχεία από ένα καθαρά δυτικό όργανο, το ναπολιτάνικο μαντολίνο και έτσι γεννιέται το τρίχορδο μπουζούκι. Το ηχείο του μοιάζει με του μαντολίνου, η λαβή του όμως, το μπράτσο, είναι μακρύτερο (περ. 60 εκ.) και στην άκρη του κάμπτεται προς τα πίσω. Φέρει τάστα και τρία ζεύγη χορδών που τα δύο κούρδίζονται σε ταυτοφωνία και ένα σε απόσταση οκτάβας. Το κούρδισμα του οργάνου είναι ρε – λα – ρε. Η μελωδική γραμμή εκτελείται στο ζεύγος του οξύτερου ρε ενώ στα άλλα δύο ζεύγη παίζεται η στοιχειώδης συνοδεία. Περίπου στα μισά του 20^{ου} αιώνα δημιουργήθηκε μπουζούκι με 4 ζεύγη χορδών το οποίο θα γνωρίσει μεγάλη διάδοση η οποία συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας. Η κρούση επιτυγχάνεται με πέννα από ταρταρούγα και τώρα πια από πλαστική ύλη. Προπολεμικά το μπουζούκι ήταν ταυτισμένο με τα κατώτατα περιθωριακά στρώματα της ελληνικής κοινωνίας γιατί παιζόταν στους τεκέδες και στις φυλακές και υπέστη για το λόγο αυτό διωγμούς.

Σχετικά με το όνομά του, η επικρατέστερη άποψη, αλλά όχι ίσως εννοιολογικά η σωστότερη, είναι ότι προέρχεται από την τουρκική λέξη bozuk που σημαίνει σπασμένο ή κατεστραμμένο. Αυτό σχετίζεται με το κούρδισμα του οργάνου το bozukdozen, που σημαίνει χαλασμένο κούρδισμα. Σωστότερη αντίθετα φαίνεται η άποψη πως ο όρος προέρχεται από τον περσικό talubur-Ibozorg, ο οποίος σημαίνει μεγάλο ταμπουρά. Επειδή στην δυτική Τουρκία δεν συνηθίζονται συμπλέγματα τελικών συμφώνων του τύπου rg, εύκολα καταλαβαίνει κανείς πως το περσικό επίθετο κατέληξε στο τουρκικό ουσιαστικό bozuk.

Στην κατασκευή των μουσικών οργάνων, όπως και σε άλλες τέχνες, οι μεγάλες αλλαγές δε γίνονται από τη μια στιγμή στην άλλη. Έχουμε λοιπόν και κάποιες πρώιμες μορφές του μπουζουκιού όπου ενσωματώνονται στοιχεία ενός άλλου συγγενικού του οργάνου, του λαούτου. Από την κατασκευή του λαούτου, όπως αυτή έχει εξελιχθεί στην Ελλάδα, ο παλιός ταμπουράς δανείζεται κατ' αρχήν

κάποιες τεχνικές για την κατασκευή του σκάφους του με δούγιες. Αλλάζει έτσι η μορφή του ηχείου το οποίο μοιάζει πλέον με μικρού λαούτου ξεχωρίζοντας σαν φόρμα από το μπράτσο. Η επόμενη αλλαγή γίνεται στην ηχητική τρύπα η οποία μεγαλώνει για να δώσει περισσότερο ήχο στο όργανο και γίνεται σαν του λαούτου στρογγυλή και με ροζέτα.

Το καινούργιο όργανο, το τρίχορδο μπουζούκι, παίρνει στοιχεία και από τους δύο γονείς. Από τον ταμπουρά κρατά το μακρύ μπράτσο, τις τρεις διπλές χορδές και τα κουρδίσματα (ντουζένια). Σιγά σιγά όμως αυτά ξεχνιούνται και παγιώνεται το ρε – λα – ρε. Από το μαντολίνο παίρνει το αχλαδόσχημο, βαθύ και φτιαγμένο με δούγιες σκάφος, την ηχητική τρύπα σε σχήμα έλλειψης, την υπερυψωμένη ταστιέρα με μόνιμα τάστα τοποθετημένα σε διάστημα ημιτονίου, τον αντίστοιχο καβαλάρη και την σπασμένη προς τα πίσω κεφαλή (καράουλο) με τα μεταλλικά κλειδιά.

Το μπουζούκι σύντομα θα κυριαρχήσει, εκτοπίζοντας τον ταμπουρά και θα δημιουργήσει τη δική του οικογένεια οργάνων τα οποία ενσωματώνουν τα δικά του χαρακτηριστικά. Όπως το ίδιο το όργανο έτσι και η μουσική που θα εκτελεστεί με αυτό (ρεμπέτικο τραγούδι) αποτελούν μια θαυμαστή ισορροπία ανάμεσα σε ανατολή και δύση.

Το τετράχορδο μπουζούκι τέλος, που εμφανίζεται γύρω στα μισά του 20^{ου} αιώνα, δανείζεται στοιχεία από ένα άλλο όργανο, δυτικής προέλευσης και αυτό, την κιθάρα. Από αυτή παίρνει το κούρδισμα, γεγονός που προσδίδει στο όργανο και άλλες τεχνικές εκτέλεσης απομακρύνοντάς το ακόμη περισσότερο από την παλαιά μουσική του παράδοση. Η τέταρτη χορδή που προστίθεται, δημιουργεί την ανάγκη ακόμη μεγαλύτερου ηχείου που παύει πια να είναι αχλαδόσχημο ενώ το καπάκι μεγαλώνει σε εμβαδόν και στρογγυλεύει.

ΤΟΥΜΠΕΡΛΕΚΙ

Λέγεται και ταραμπούκα ή στάμνα. Είναι ρυθμικό όργανο και το συναντάμε κυρίως στη βόρειο Ελλάδα (Μακεδονία και Θράκη) και στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου (Μυτιλήνη, Χίος κ.α.). Φτιάχνεται από πηλό ή μέταλλο και έχει συνήθως σχήμα στάμνας ή παρεμφερές. Είναι ανοιχτό στα δύο άκρα από τα οποία το ένα καλύπτεται με μια μεμβράνη τεντωμένη που την κολλούν ή την δένουν στο πήλινο ενώ στο μεταλλικό τη σφίγγουν με ένα στεφάνι με βίδες έτσι ώστε να μπορούν να το κουρδίζουν οι εκτελεστές. Υπάρχει σε διάφορα μεγέθη και παίζεται με τα δύο χέρια. Με το δεξί εκτελούμε για να αποδώσουμε βαθύ και μπάσο ήχο και με το αριστερό για οξύ και πριμαριστό ήχο. Συνήθως παίζεται με καθιστό τον οργανοπαίκτη στηρίζοντάς το στους μηρούς του.

ΝΤΑΟΥΛΙ

Έχει διάφορες ονομασίες όπως νταβούλι, τούμπανο και τύμπανο. Στη Μυτιλήνη λέγεται και τουμπανέλι και στη δυτική Ρούμελη τσοκάνι. Έχει κυλινδρικό σχήμα με δύο δερμάτινες μεμβράνες να το καλύπτουν δεξιά και αριστερά. Το μέγεθος του νταουλιού καθορίζεται από δύο παράγοντες: α) από την κατασκευαστική παράδοση του οργάνου που υπάρχει από περιοχή σε περιοχή και β) από το μέγεθος του σώματος του ίδιου του οργανοπαίκτη. Πρόκειται για ρυθμικό όργανο και παίζεται με δύο ξύλα. Τον κόπανο για τα μπάσα και τα ισχυρά μέρη το μέτρου και τη βέργα ή βίτσα για τα πρίμα και τα ασθενή μέρη του μέτρου.

Σε ορισμένα νησιά όπως στη Μυτιλήνη το μικρό νταούλι, που ονομάζεται τουμπί, παίζεται με ακόμη έναν τρόπο. Ο οργανοπαίκτης παίζει καθιστός, κρατάει το όργανο πάνω στο πόδι του και παίζει με τα χέρια, δηλαδή με τις παλάμες και τα δάχτυλα.

ΝΤΕΦΙ

Το ντέφι είναι ένας ξύλινος κύλινδρος σκεπασμένος στη μία μόνο βάση του με δέρμα. Είναι ρυθμικό όργανο με ήχο ακαθόριστης τονικής οξύτητας και παίζεται με τα χέρια. Το ντέφι κρατιέται με το αριστερό χέρι συνήθως που χτυπιέται με το δεξί. Το χτύπημα προ τη μέση της μεμβράνης δίνει βαθύτερο ήχο, ενώ προς την περιφέρεια οξύτερο. Επίσης σε πολλά ντέφια περνούν γύρω γύρω στον κυλινδρικό σκελετό μικρά μπρούτζινα ζίλια. Στη Μακεδονία και στη Θράκη λέγεται νταϊρές.

ΖΙΛΙΑ

Τα ζίλια ανιχνεύονται στην Ελλάδα ήδη από τους αρχαιοελληνικούς χρόνους και είχαν θέση ως μουσικό όργανο στη βυζαντινή μουσική. Η ονομασία του προέρχεται από το τουρκικό ζιλ=κύμβαλο, αλλιώς λέγεται και τσίγκλες ή σαχάνια ή σαχανάκια. Αποτελούνται από δύο στρογγυλούς δίσκους λίγο κοίλους, συνήθως μπρούτζινους, με μία μικρή τρύπα στη μέση. Από αυτές περνιέται και στερεώνεται με κόμπο στο μέσα μέρος τού δίσκου ένας σπάγγος. Περνάει ο σπάγγος κάθε δίσκου στον αντίχειρα και στο δείκτη τού κάθε χεριού με τρόπο που οι κοιλότητες των δίσκων είναι αντικρυστά και με την κίνηση των δακτύλων χτυπούν τα ζίλια μεταξύ τους και ηχούν με μη καθορισμένο τονικό ύψος.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

Οι διαστάσεις στα ζίλια ποικίλουν. Υπάρχουν τα μεγάλα τα οποία δίνουν βαρύτερο και χονδρό ήχο ενώ τα μικρά ψιλό και λαμπερό ήχο. Ζίλια να παίζουν μαζί με άλλα όργανα συναντάμε, σποραδικά, έως το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Έως πριν λίγα χρόνια συνόδευαν το τραγούδι τους τα παιδιά που έλεγαν τα κάλαντα, σε πολλά μέρη της Ελλάδας.

ΠΟΤΗΡΑΚΙΑ

Είναι απλό αυτοσχέδιο ρυθμικό μουσικό όργανο και είναι τα χοντρά χωρίς πόδι ποτηράκια του κρασιού ή του ούζου. Με δυο τέτοια ποτηράκια στα δάχτυλα του κάθε χεριού συνοδεύουν ρυθμικά το τραγούδι, όταν δεν υπάρχουν μουσικά όργανα. Παίζονται συνήθως μόνα τους αλλά θα τα συναντήσουμε πολλές φορές να συνοδεύουν μελωδικά όργανα όπως το βιολί και τη λύρα. Τέλος στα ταμπαχανιώτικα κάποιοι οργανοπαίχτες έτριβαν ένα ποτήρι σε τεντωμένο κομπολόι και έτσι παραγόταν ένας ξεχωριστός συνοδευτικός μουσικός ήχος.

ΚΟΜΠΟΛΟΙ

Το κομπολόι κρεμασμένο από ένα κουμπί του γιλέκου, κρατιέται τεντωμένο με το αριστερό χέρι ενώ το δεξί τρίβει τις χάντρες με τα χείλη ενός μικρού κρασοπότηρου. Με αυτόν τον τρόπο συνόδευαν παλιότερα το τραγούδι και ορισμένα όργανα όπως ο ταμπουράς, ο μπαγλαμάς κ.τ.λ.

ΚΟΥΤΑΛΙΑ

Τα κουτάλια είναι συνήθως ξύλινα και φτιάχνονται από διάφορα ξύλα. Τα καλύτερα όμως είναι από σκληρό ξύλο για να βγάζουν ήχο καθαρό και διαπεραστικό. Τα κουτάλια χρησιμοποιούνταν για να κρατούν το ρυθμό στους οργανοπαίχτες και να συνοδεύουν ρυθμικά τους αντικριστούς χορούς οι Έλληνες της Μικράς Ασίας και οι νησιώτες. Παίζονται από τους ίδιους τους χορευτές που κρατούν στο κάθε χέρι δύο κουτάλια με το κοίλο μέρος προς τα έξω, έτσι ώστε να χτυπάει το ένα με το άλλο όταν ανοιγοκλείνουν τα δάχτυλα. Το δεξί το χέρι χτυπάει τους δυνατούς χρόνους του μέτρου ενώ το αριστερό τους ασθενείς. Με τα κουτάλια συνοδεύουν επίσης τους κυκλικούς χορούς ή το τραγούδι στα διάφορα γλέντια και παλιότερα συνόδευαν το τραγούδι τους και οι φυλακισμένοι.

Σε χέρια γλεντοκόπων με μεράκι, τα κουτάλια δεν είναι ένα απλό ρυθμικό όργανο. Ανάλογα με το τραγούδι ή το χορό, το ρυθμό, την αγωγή(τεμπο) και το ήθος της μελωδίας, ο ήχος τους ποικίλλει σε αποχρώσεις και δυναμική. Άλλοτε είναι μαλακός και ήρεμος και άλλοτε κοφτός, σκληρός και πιχτός. Συνήθως συνοδεύει μελωδικά όργανα όπως το βιολί, ο ταμπουράς, η λύρα, το ούτι και η ασκομαντούρα.

ΣΟΥΡΓΟΥΤ

Το σεργούτ ή σεργούτσα είναι ανθόσχημο συνήθως στολίδι στον κεφαλόδεσμο της γυναικείας φωλιάς των Καπουτζίδων (Θεσσαλονίκης). Στο βάδισμα και ιδιαίτερα στο χορό, τα φυλλόσχημα ή σε διάφορα γεωμετρικά σχήματα κρεμασίδα του χτυπούν μεταξύ τους δίνοντας ένα λεπτό, ασημένιο ήχο.

ΜΑΣΑ

Μασά ή μασιά είναι στο σχήμα της μια απλή μασιά της φωτιάς, της οποίας τα δυο σκέλη λήγουν σε κλώνους, με ένα μικρό ζίλι στην άκρη τους. Οι κλώνοι ακριβώς απέναντι ο ένας στον άλλο, έτσι ώστε όταν ενώνονται τα δυο σκέλη της μασας, το ένα ζίλι χτυπάει το άλλο.

Το όργανο αυτό το συναντάμε με την ίδια μορφή στην εποχή του αρχαίου αιγυπτιακού πολιτισμού. Το συναντάμε επίσης το Μεσαίωνα όπως και σήμερα σε πολλές χώρες, έως την Άνω Ανατολή. Στην Ελλάδα η μασά είναι σιδερένια και αποτελείται από τον κορμό, τους κλώνους και τα ζίλια. Η μασά είναι καθαρά ρυθμικό όργανο και παίζεται ακόμη και σήμερα μόνο από τα παιδιά στην περιοχή της Ορεστιάδας και του Διδυμότειχου. Παλιά με τη μασά συνόδευαν μελωδικά μουσικά όργανο όπως η γκάιντα, το βιολί, το κλαρίνο, τον ταμπουρά, το λαούτο, το μπουζούκι και ακόμη και την λατέρνα. Ο ήχος που δίνουν τα ζίλια δεν έχει καθορισμένο τονικό ήχο που είναι σκληρός και κοφτός, χωρίς διακιμάνσεις δυναμικής.

ΤΡΙΓΩΝΟ

Ονομάζεται επίσης καμπανάκι, σημαντήρι, σήμαντρο και σκάρα. Είναι ένα ισόπλευρο σιδερένιο τρίγωνο με ανοιχτή τη μία από τις γωνίες του. Κρατιέται από το αριστερό χέρι και χτυπιέται με με ένα κυλινδρικό ραβδί που κρατάει ο οργανοπαίχτης στο δεξί το χέρι.

Ο ήχος βέβαια δεν έχει καθορισμένο τονικό ύψος. Είναι καθαρά ρυθμικό όργανο και σήμερα παίζεται μόνο από τα παιδιά που λένε τα κάλαντα. Παλιότερα, έως το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο τα παιδιά συνόδευαν τα κάλαντα με τρίγωνο και ζίλια ενώ οι μεγαλύτεροι δηλαδή οι Έλληνες της Μικράς Ασίας στην περιοχή της Σμύρνης χρησιμοποιούσαν και άλλα όργανα όπως λαούτο, τουμπελέκι, βιολί και ζίλια.

Ο ήχος του τριγώνου έχει πολλούς υψηλούς, επί μέρους διάφωνους αρμονικούς. Γι' αυτό όταν το τρίγωνο παίζεται μαζί με άλλα μελωδικά όργανα, δίνει την εντύπωση ότι έχει την ίδια με αυτά τονικότητα, ενώ ο ήχος του είναι, όπως ξέρουμε, ακαθόριστου τονικού ύψους.

ΤΖΑΜΑΛΑ

Είναι ένα είδος ξύλινου κρόταλου που συναντάμε στο χωριό Καστανιές και στην γύρω περιοχή της Θράκης. Αποτελείται από δύο μακρόστενα σκέλη ενωμένα στη στενή τους πλευρά με ένα πετσετάκι. Στην απέναντι πλευρά υπάρχουν δυο τρύπες από μία στο κάθε σκέλος από όπου περνά ένα σκοινί δεμένο κόμπο στη μία του άκρη.

Την τζαμάλα την κρατούν με το αριστερό χέρι από το κλαδί πάνω στο οποίο είναι στερεωμένη ενώ με το δεξί τραβούν το σκοινί κάνοντας έτσι να χτυπούν μεταξύ τους τα δυο σκέλη του κρόταλου.

Είναι καθαρά ρυθμικό όργανο με ήχο ακαθόριστου τονικού ύψους, και παίζεται συνήθως από παιδιά μαζί με τη μασά. Συχνά τη τζαμάλα τη στολίζουν με λουλούδια.

ΣΑΝΤΟΥΡΙ

Το σαντούρι, σε σχήμα ισοσκελούς τραπέζιου, έχει μεταλλικές χορδές κατά μήκος των δυο παράλληλων πλευρών του. Σε κάθε φθόγγο αντιστοιχούν 3-5 χορδές κουρδισμένες στον ίδιο τόνο. Είναι τοποθετημένο πάνω σε βάση, πάνω από τα γόνατα του οργανοπαίκτη. Πολλές φορές είναι κρεμασμένο στους ώμους, όταν στον γάμο πηγαίνουν να πάρουν τη νύφη, σε πατινάδες κλπ. Παίζεται με δυο λεπτά ραβδάκια, τις μπαγκέτες, τυλιγμένα στις άκρες με βαμβάκι ή δέρμα. Οι μπαγκέτες, με το άκρο τους γυρισμένο λίγο προς τα πάνω, κρατιώνται ανάμεσα στον δείκτη και το μεσαίο δάκτυλο, με τη βοήθεια του αντίχειρα. Στο παίξιμο χρησιμοποιείται κυρίως ο καρπός του χεριού και λιγότερο τα δάκτυλα. Η ονομασία του μάλλον προέρχεται από το βυζαντινό όργανο ψαλτήρι (μιας και φαινομενικά μοιάζει με το κανονάκι), και μέσα από τους αιώνες έφτασε να ονομάζεται σαντούρι: ψαλτήρι -> σαντίρ -> σαντούρι. Κατά μια άλλη εκδοχή, η ονομασία προέρχεται από τις περσικές λέξεις "σαν ταρ" = εκατό χορδές. Σαντούρια επίσης μπορούμε να βρούμε στη Ρουμανία, καθώς και σε χώρες της Μέσης Ανατολής αλλά διαφέρουν από λίγο εως πολύ από το ελληνικό σαντούρι.

Αρχικά το σαντούρι ήταν όργανο μελωδίας. Έπαιζε τη μελωδία μαζί με τα άλλα όργανα, ενώ παράλληλα μπορούσε να κρατήσει ένα ίσο στην τονική (βάση) ή την πέμπτη της κλίμακας. Άλλοτε συνόδευε τη μελωδία με απλές συνηχήσεις. Με τον καιρό, και με την επίδραση της δυτικής εναρμονισμένης μελωδίας, το ίσο και οι συνηχήσεις μετατρέπονται σε συγχορδίες. Σήμερα μπορεί να παίζει τη μελωδία, είτε μόνο του είτε μαζί με τα άλλα όργανα, καθώς και να παίζει τις συγχορδίες πάνω στο ρυθμό. Το σαντούρι είναι έτσι κατασκευασμένο ώστε σε κάθε μία απ'ο τις χορδές να αντιστοιχούν δυο φθόγγοι. Η μελωδική του έκταση είναι περίπου τρεισήμισυ οκτάβες, με συνολικά 100-110 περίπου χορδές.

Η πλατιά διάδοση του σαντουριού στον ελλαδικό χώρο οφείλεται στους Έλληνες της Μ.Ασίας που ήρθαν μετά τη μικρασιατική καταστροφή. Το σαντούρι παιζόταν βέβαια και πριν το 1922 στην ηπειρωτική και νησιώτικη Ελλάδα, σε περιορισμένη κλίμακα. Χάρη στις εκφραστικές του δυνατότητες γίνεται γρήγορα ένα από τα απαραίτητα όργανα της "κομπανίας" (κλαρίνο, βιολί, σαντούρι, λαούτο).

Το σαντούρι "παίζει" κυρίως σε μικρασιάτικα, νησιώτικα και στεριανά κομμάτια, με πιο γνωστό εκτελεστή τον Αριστείδη Μόσχο (μεγάλο δάσκαλο, που πέθανε το 2001). Άλλοι δεξιοτέχνες του οργάνου είναι οι Τ. Διακογιώργης, Ν. Καλαϊντζής (Μπινταγιάλας), Ν.Καρατάσος, καθώς και οι νεότεροι Α. Κατσιγιάννης και Μ.Παπαδέας.

Η πλατιά διάδοση του σαντουριού στον ελλαδικό χώρο οφείλεται στους Έλληνες της Μικράς Ασίας, μετά την Καταστροφή του '22. Οι καλοί σαντουριέρηδες κατασκεύαζαν οι ίδιοι το όργανό τους. Χάρη στις τεχνικές κι εκφραστικές του δυνατότητες αποτελεί μέρος της κομπανίας στην στεριανή Ελλάδα ή της νησιώτικης ζυγιάς: βιολί - λαούτο. Το σαντούρι, σε σχήμα ισόσκελου τραπέζιου, έχει μεταλλικές χορδές κατά μήκος των δύο παράλληλων πλευρών του και παίζεται με δύο λεπτά ραβδάκια, τις μπαγκέτες, τυλιγμένα στις άκρες, σήμερα με μπαμπάκι, και άλλοτε με δέρμα. Φτιάχνεται σε διάφορα μεγέθη, από διάφορα ξύλα, καλά ξεραμένα. Για το καπάκι χρησιμοποιούν λευκή ξυλεία, χωρίς ρόζους και με πυκνά νερά. Πάνω σ'αυτό στερεώνουν τα κολονάκια ή γέφυρες, δηλαδή τους καβαλάρηδες, και ανοίγουν μια ή περισσότερες τρύπες για τη φωνή, συνήθως στρογγυλές. Για τα δύο πλαϊνά, τα μπαλκόνια, χρησιμοποιούν σκληρά ξύλα. Στο δεξιό, τον ντάκο, βάζουν τα κλειδιά και στο αριστερό, το κούτσουρο, καρφώνουν μικρά καρφιά, χωρίς κεφαλή, που τα αφήνουν να εξέχουν λίγο πάνω στην επιφάνεια του κούτσουρου. Στα καρφιά αυτά στερεώνουν τις χορδές. Κλειδιά και μικρά καρφιά είναι λίγο πλάγια και όχι κάθετα προς το καπάκι, για ν'αντέχουν στο τέντωμα των χορδών. Οι χορδές, για να κρατιόνται σε μία σταθερή απόσταση από το καπάκι ακουμπούν, αριστερά και δεξιά, πάνω στα μαξιλάρια. Η πλάκα ή πάτος και τα άλλα πλαϊνά του οργάνου (μπροστά και πίσω) γίνονται από διάφορα ξύλα. Το σαντούρι παίζεται κρατημένο πάνω στα πόδια του σαντουριέρη ή ακουμπισμένο πάνω σ'ένα τραπέζι, ή ακόμα και κρεμασμένο απ'το λαιμό του εκτελεστή, όταν στο γάμο πηγαίνουν για να πάρουν τη νύφη, σε πατινάδες και τα λοιπά. Η συνηθισμένη μελωδική του έκταση είναι τρεις οκτάβες και λίγες ακόμη νότες. Συναντάμε όμως και μικρότερα σαντούρια με μικρότερη μελωδική έκταση. Οι μπαγκέτες, με το άκρο τους γυρισμένο λίγο προς τα επάνω, κρατιόνται, με τη βοήθεια του αντίχειρα, ανάμεσα στο δείκτη και το μεσαίο δάχτυλο. Στο παίξιμο ο εκτελεστής χρησιμοποιεί κυρίως τον καρπό και λιγότερο τα δάχτυλα. Αρχικά το σαντούρι ήταν ένα μελωδικό κυρίως όργανο. Έπαιζε τη μελωδία μαζί με τα άλλα όργανα, βιολί, κλαρίνο και τα λοιπά, ενώ παράλληλα –και ανάλογα πάντα με το είδος της μελωδίας – άλλοτε κρατούσε ένα ίσο και άλλοτε συνόδευε τη μελωδία με απλές συνηγήσεις. Με τον καιρό και με την επίδραση της δυτικής εναρμονισμένης μελωδίας, οι απλές αυτές συνηγήσεις μετατρέπονται σε κανονικές συγχορδίες, απλές ή με έβδομες, απομακρύνοντας έτσι το ελληνικό δημοτικό μέλος απ'το παραδοσιακό τροπικό ύφος του. Το σαντούρι είναι μια παραλλαγή του ψαλτηρίου, με σημαντικές

ωστόσο διαφορές. Στο κανονάκι ο ήχος παράγεται με το τσίμπημα των χορδών και είναι σχετικά αδύνατος. Η επανάληψη ενός φθόγγου, όσο γρήγορη και αν είναι, δε δίνει την εντύπωση της συνέχειας του ήχου, που έχουμε όταν ακούμε ένα έγχορδο με τόξο ή ένα πνευστό. Στο σαντούρι ο ήχος παράγεται με το χτύπημα των χορδών και είναι σχετικά δυνατός. Η τεχνική αυτή του παιξίματος επιτρέπει μια μεγάλη ποικιλία σε ατάκες, αποχρώσεις ηχητικές, λεπτούς τονισμούς, μελωδικά στολίσια και ρυθμικά σχήματα. Επίσης, με τη δυνατότητα της γρήγορης επανάληψης ενός φθόγγου, ο καλός σαντουριέρης κατορθώνει να δίνει την εντύπωση της συνέχειας του ήχου.